

др Вук ОГЊАНОВИЋ
професор Факултета за менаџмент у саобраћају и комуникацијама,
Беране

ДРУШТВЕНА ОДГОВОРНОСТ ПРИВРЕДНИХ ДРУШТАВА И ВРЕДНОВАЊЕ НА ФИНАНСИЈСКИМ ТРЖИШТИМА

Резиме

Различите су (биле) стратегије и филозофије развоја предузећа и корпорација. Но, исход правне одговорности тог развоја, у основи се може свести на друштвену и социјалну одговорност привредних друштва. Актуелно стање на том подручју, у више пројекција, а посебно у земљама у развоју и транзицији, више је нешто драматично. У цјелини друштвених институција, те посебно у привреди, мора се с правим разумијевањем схватити, да може бити профитабилне фирме, али не може бити усјешне компаније ако није друштвено и социјално одговорна. Управо ради тога, савремена финансијска тржишта се морају организovati и осигурити, да активно вреднују систем тих „друштвених рачуна“.

Кључне речи: *привредна друштва, корпорације, профитабилност, усјешност, друштвена и социјална одговорност, финансијско тржиште.*

Правна одговорност је нешто као неопходан и комплементарни дио природног права и природног реда. Наиме, показало се већ, потврђено је, да нема тржишта које може функционисати уколико не постоји пуна и права комбинација законитости и норми општег друштвеног/моралног владања.

1. То међутим подразумејева, да је државна – регулативна структура, успостављена тако, да *омоћући сировођење нейрисијрасних йравила йонашања и закона* који се односе на власништво, извршавање уговора, регулацију банака, те контролу злоупотребе тржишне моћи. Ово последње, посебно забрињава у земљама гдје граница између моралности закона и моралности вјере остаје танка. Односно, у државама гдје актуелне власти – партије на власти, нијесу одане дугорочном развоју, и гдје су обично присутне и хронична нестабилност и окружење које је углавном у супротности с инвестицијама и развојем.

Уз то, чак и под претпоставком да ефикасно дјелују, еволутивни процеси се могу показати исувише спорим да одговоре на изазове спорог прилагођавања институција и механизма за савремен развој. Тим прије, што притисци споља у форми глобализације, стварају потребу бржег развоја него што се то може постићи преко ендogene еволуције моралних норми дјеловања и владања.

Управо због тога, да би тржиште правилно функционисало, учесници на њему, морају да имају поштовање за став о моралном реципротитету базираном на почетном међуповјерењу. Тим прије, што није реално очекивати да механизми мултилатералне репутације, иако корисни, ријеше проблем повјерења у свим ситуацијама. Посебно и због тога, што су скоро непредвидиве интеракције међу субјектима на тржишту које воде себични мотиви и опортунизми, тј. активности које не воде ка поштењу у размјени.

2. Методе разумијевања учесника на финансијским тржиштима морају бити инспирисане рационалним економским рефлексима и дјеловањима. А под рационалним дјеловањем, треба разумјети напор, да правни и привредни поредак имају коректно разумијевање за *друштвено разумљиву расйодјелу* друштвеног богатства и новоствореног дохотка, односно за значење поставки чији садржај сачињава поредак који треба да буде пресудан за понашање било како назване групе људи.

Вриједности йравних норми је несумљиво битна друштвена институција. Истовремено, то значи, да се и на суштинском значењу тих односа, мора градити и утемељити систем у коме нема противрјечности. Управо, тај систем је право у јуристичкој концепцији смисла и идентификације.

Привредни йоредак међутим, у основи транспарентно тумачи стварну моћ располагања добрима и економским услугама, односно традиционално настаје као последица начина поравнања врло широке и разуђене шеме интереса. При томе, историја тог поретка потврђује, да он скоро и није марио за правни и морални поредак у било којој фази развоја цивилизације.

Тако се потпуно нејасно и контроверзно мијешају и дијеле појмови правног и привредног поретка. Једно је правни поредак, друго је комплекс односа који реално опредјељује дјеловање и реакције привредних друштава и корпорација. Умјесто да се правни и привредни поредак примају као „интегрисана мрежа“ механизма за позитиван друштвени развој, граде се системи за стварање тензија и противурјечности.

Објективно, емпиријско важење правног поретка и правне регулативе, погађа интересе појединаца различитом снагом и у врло различитој структури. Уосталом, на тој равни се процјењују изгледи за располагањем економским добрима, или стицање моћи располагања тим добрима. Уз то, стварање услова за слободну међународну трговину (међународно опорезивање, међународно кретање фактора производње – радне снаге и капитала, процеси прилагођавања платног биланса, међународни монетарни и финансијски структурни аранжмани), подразумијевају у основи више правила него интервенција. Дакле, очигледно је потребна координација правног и привредног поретка, односно њихова сврсисходна интеграција.

3. Циљ сваког предузећа, уобичајено је да се каже, јесте максимирање профита. Међутим, тај циљ претпоставља и сасвим јасну и сврсисходну друштвену одговорност. Наиме, *може бити профитнабилне фирме, али не може бити усјешне компаније ако није друштвено и социјално одговорна.*

Многим предузећима и корпорацијама, те посебно великим мултинационалним компанијама, па и водећим субјектима трансфера капитала и технологије, недостају управо та својства. Најчешће недостају: правила понашања (етички кодекс), како према запосленима, тако и према потрошачима, затим, пожељан однос према социјалним и моралним вриједностима – садржајима пословања, као и према цјелини животних питања у окружењу (екологија, клима) у којем послују.

Одговорност овог садржаја и карактера је недељива. А чине је:

- одговорност према акционарима, што подразумијева: да се заштите инвестиције акционара, те да се обезбједи прихватљив принос,
- одговорност према запосленима подразумијева између осталог и: да се свим запосленима морају обезбједити добри, конкурентни и безбједни услови рада, затим стимулација за развој људског талента, те једнаке могућности запошљавања и укључивања свих запослених у планирање и управљање радом, односно процесом производње,

- одговорност према потрошачима, што подразумева настојање да се развију и обезбиједи производи и услуге, у квалитету који признаје одговарајућа технолошка и комерцијална експертиза,
- одговорност према дужнику, што подразумева да се послови обављају водећи рачуна о разликама земаља у којима се послује, и уз дужну пажњу према стандардима заштите човјекове околине.

Истовремено, морају се имати у виду и међународно постављени стандарди, а посебно: вођење послова на начин који је конзистентан с међународним концептима правичности и отворености, те и о примјени систематичних програма ради обезбјеђења да људи који су задужени за операције с иностранством, прихвате међународну перспективу и сми-сао за укључивање у локалну заједницу, уз дужну пажњу о безбједности и заштити човјекове околине.

Будући да су критеријуми друштвене одговорности широко и флексибилно постављени, потребна је висока пажња и сензибилност да би се конституисала одређена конзистентна политика пословања. Наиме, ако друштво, које дјелује преко представничких тијела, одреди правила о односу између друштвених циљева и економске ефикасности, и на њима искрено инсистира, задаци и одговорности предузећа и корпорација, могу бити јасно идентификовани.

У том, тј. ширем контексту, концепција друштвене одговорности има важну улогу у остварењу економских и социјалних циљева државе. Заправо, добро управљање финансијама предузећа и корпорација, у великој мјери доприноси и пословном успјеху компаније, односно благостању великог броја људи, те и просперитету државе и друштва у цјелини.

4. Чињеница је да се *ѝрофийи* слави као „мотор“ који покреће напредак, конкурентност, ефикасност, тржишну оријентисаност. И тачне су, или полутачне, користи од њега. Но, искуство то потврђује, не постоје модели који би били адекватни за сваку ситуацију и за сва времена.

У појединим друштвеним ситуацијама, профит може да буде и *контрроверзна концепција*. Као и лијек, може да лијечи, али може и да отрује, у зависности од тога како се користи. Уосталом, на том питању заиста дјелују неубједљиво многе често цитиране економско-финансијске теорије. Оне практично, не праве, или примитивно тумаче битне разлике у феномену стицања и „намицања“ профита.

Рецимо, нека нова фирма, оријентисана искључиво и „до краја“ на профит, може доживјети непријатна изненађења, па често и брзу смрт. То су искуства из историје бизниса.

Битно разграничење је у томе, да свако новоосновано привредно друштво, главну пажњу и енергију треба да усмјери на два подручја: на производњу квалитетних роба и услуга које ће тржиште радо да прима, те и на стварање тима који ће на средњи и дуги рок стварати доходак и профит.

Односно, ако у здравству, образовању или култури, мислите само на профит, то сигурно значи да клизите у пораз и пад основне и изворне мисије тих организација.

Дакле, профит је погубан као суви, једносмјерни и тврди мотор дугорочног понашања. Заправо, увијек је потребно успоставити чврсту структуру привређивања, па затим установити критеријуме за удјеле и бонусе у профиту. Та структура мора бити до краја, и потпуно утемељена на мисији организације. Заправо, дистрибуција профита, тј. дистрибуција моћи, мора бити у функцији *коректне расподеле, односно расподеле која не ствара нове центре моћи.*

Једноставно, економију привредног друштва не треба посматрати искључиво кроз призму оствареног дохотка. Економски феномени су комплексни, и не могу се интерпретирати и анализирати само преко једног показатеља. Ако се тако ради, обично се долази до погрешних закључака, односно до примјењивања промашених терапија и узалудног трошења времена и ресурса.

5. Друштвена одговорност компанија претпоставља њихов снажан и позитиван допринос развоју рационалних друштвених и економских односа. Она комплементарно садржи како захтјеве према запосленима, али и (највише) стварање изгледне будућности за себе и за запослене, укључујући и поштовање људских права, те равноправан третман запослених, одговорно корпоративно управљање, заштиту окружења, етичко пословање и укупан допринос развоју друштва.

Кључне компоненте су друштвена, еколошка и економска одговорност. Компаније које претендују да привуку и задрже компетентне и мотивисане људе, обично су компаније са стабилном репутацијом и јасно прокламованим вриједностима.

6. Према томе, највећи степен формалне рационалности капитала, односно заштита инвеститора на финансијском тржишту, захтијева, између осталог, и нове оперативне моделе процјењивања и заштите интегритета финансијског тржишта. Заправо, за потребе мјерења тржишне вриједности привредних друштава, тј. портфолија компанија на финансијском тржишту, журно се мора стварати систем за валоризацију новог интегралног модела предузећа и корпорација који укључују и вреднују и активни капацитет друштвене одговорности предузећа и корпорација.

Концепција за процјену тржишне вриједности, односно тржишне вриједности акција новог пословног модела компанија, укључује и реално цијени идеју, да може бити профитабилне фирме, али не и успјешне компаније ако није друштвено и социјално одговорна. Наравно, концепција мјерења цјелине перформанси привредног друштва, није једноставна. Но, дубоко је захвална и „ангажована“ концепција, тј. концепција која је транспарентно подређена и посвећена модерној интерпретацији садржаја берзанских и ванберзанских вредносних идентификација.

Овој новој и „младој“ концепцији, треба да „служе“ национална регулаторна тијела и органи, али и међународна тијела за координацију активности и мјера на тржишту хартија од вриједности. Посебно Међународна комисија за ХОВ (IOSCO), Базелски банкарски комитет, и др. Међутим, ако развој ове институције заштите интегритета финансијског тржишта не крене овим путем, озбиљно ће се каснити са модернизацијом и усклађивањем система вриједности у складу са савременим друштвеним стандардима.

Vuk OGNJANOVIĆ

**Professor at the Faculty for Management in Traffic and Communications,
Berane**

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND FINANCIAL MARKET VALUATIONS

Summary

There are different development strategies and philosophies for companies and corporations. However, result of legal responsibility of such development, in its foundation comes down to company's public and social responsibility. Current state on this matter, in many projections, and especially in developing countries and countries in transition, is more than dramatic. In public institutions as a whole, and especially in economy, it has to be fully understood with real comprehension, there can be a profitable company, but there can be no successful company, if it is not publicly and socially responsible. That is why, modern financial markets have to be organized and trained, to actively value system of those "public accounts".

Key words: *companies, corporations, profitability, public and social responsibility, financial market.*